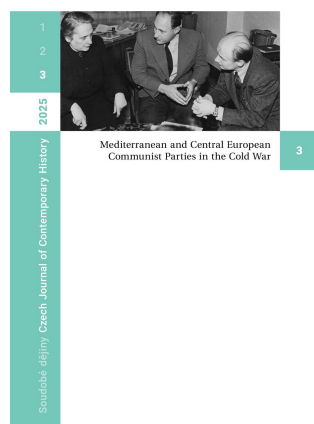

Zitierhinweis

Koura, Jan: review of: Jan Hálek (ed.), *Americká stopa české Maffie. Vzájemná korespondence prvního československého vyslance v USA Bedřicha Štěpánka s kancléřem prezidenta republiky Přemyslem Šámalem (1921-1938)*, Praha: Masarykův ústav a Archiv ČR, 2015, in: *Soudobé dějiny*, 2016, 4, p. 752-756, DOI: 10.15463/rec.655016303

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

Recenze

Tajuplný příběh prvního československého vyslance v USA

Jan Koura

HÁLEK, Jan (ed.): *Americká stopa české Maffie: Vzájemná korespondence prvního československého vyslance v USA Bedřicha Štěpánka s kancléřem prezidenta republiky Přemyslem Šámalem (1921–1938)*. (Ego: Paměti, deníky, korespondence, sv. 7.) Praha, Nakladatelství Lidové noviny – Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i. 2015, 624 strany, ISBN 978-80-7422-341-9.

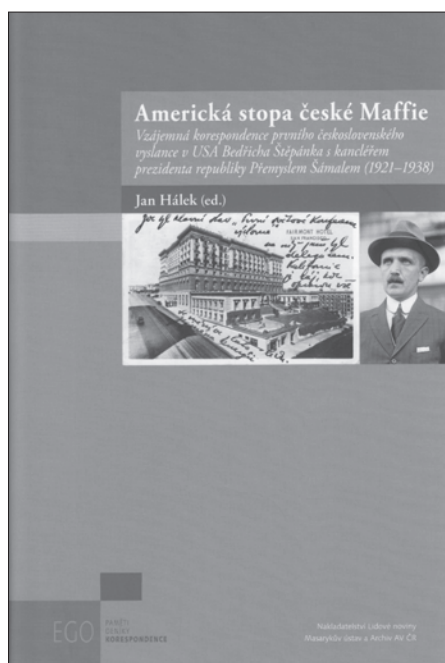
Americká stopa české Maffie, která patří k dalším pozoruhodným titulům z ediční řady Ego, volně navazuje na edici korespondence mezi historičkou Miladou Paulovou a Přemyslem Šámalem, již uspořádal Jan Hálek společně s Danielou Brádlarovou v letech 2011 a 2012.¹ Sledování osudů kancléře prezidenta republiky přivedlo tehdy Hálek k dosud nepublikované korespondenci mezi Šámalem a prvním československým vyslancem ve Spojených státech amerických Bedřichem Štěpánkem, která nejen poodkrývá životní osudy této významné osobnosti domácího odboje za první světové války, ale také poskytuje jedinečný vhled do zákulisí formující

1 BRÁDLEROVÁ, Daniela – HÁLEK, Jan (ed.): „Drahý pane kancléři...“ *Vzájemná korespondence Milady Paulové a Přemysla Šámala*, sv. 1: 1921–1935. Praha, Masarykův ústav a Archiv AV ČR 2011; TÍŽ (ed.): „Drahý pane kancléři...“ *Vzájemná korespondence Milady Paulové a Přemysla Šámala*, sv. 2: 1936–1939 (1945). Praha, Masarykův ústav a Archiv AV ČR 2012.

se československé diplomatické služby, politického vývoje ve Spojených státech a dramatické mezinárodní situace ve dvacátých a třicátých letech minulého století. Edice se opírá o dokumenty z Archivu Kanceláře prezidenta republiky, ale komplexnost jí dodávají dopisy, jež Hálek objevil v Masarykově ústavu a Archivu Akademie věd ČR (v osobních fondech Edvarda Beneše, Milady Paulové a Stanislava Špačka) a v Archivu Národního muzea (ve fondech Maffie, Karla Kramáře a Antonína Hajna). Kromě korespondence mezi Šámalem a Štěpánkem, jež tvoří jádro edice, Hálek shromáždil také dopisy, které si Štěpánek vyměňoval s dalšími významnými osobnostmi československé meziválečné politiky včetně prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka nebo ministra zahraničí Edvarda Beneše. Edice neopomíná ani korespondenci mezi Štěpánkem a Miladou Paulovou ohledně přípravy jejího spisu mapujícího dějiny takzvané Maffie.

Bedřich Štěpánek náležel ke generaci diplomatů, kteří svou kariéru zahájili ještě v úřednickém aparátu Rakouska-Uherska. Během první světové války patřil ke klíčovým osobnostem domácího protihabsburského odboje, což mu zajisté dopomohlo k tomu, aby po skončení války okamžitě nastoupil do diplomatického sboru nově vzniklého Československa. V něm již od počátku zastával významné funkce. Angažoval se v Úřadu pro přípravu mírové konference, prezident Masaryk ho jmenoval ministerským radou a v době nepřítomnosti Edvarda Beneše v Praze na začátku roku 1919 dokonce krátce vedl ministerstvo zahraničních věcí. Ve hře byla i varianta, že by Štěpánek působil v Paříži, nakonec mu byl ale přidělen jiný prestižní diplomatický post – stal se prvním československým vyslancem ve Spojených státech amerických. Jeho dosazení do Washingtonu – po provizorním působení Karla Perglera, Jana Masaryka a Karla Hally – mělo vnést větší koncepčnost a systematickosti do jedné z klíčových legací nově vzniklého československého státu. Štěpánek měl být díky svým zkušenostem, pečlivosti a energičnosti tou pravou osobou, jež by v USA důsledně hájila zájmy Československa.

Když ale nový vyslanec v listopadu 1920 do Spojených států dorazil, okamžitě zjistil, že ho čeká nelehký úkol. Již v prvním dopise adresovaném Přemyslu Šámalovi (dokument č. 1) psal, že „v budově legace se pořádaly pitky, hrály karty, pod rukou kupovaly – v době prohibice – lihoviny (whisky, likéry atd.), což ovšem nezůstalo utajeno a dle toho také se na tzv. legaci dívali. Jak za těchto okolností mohla vypadat morálka (též pracovní), možno si představit.“ (s. 35 n.) Stěžoval si

na nekompetentnost některých svých podřízených, s nimiž se v následujících měsících dostával do čím dál větších konfliktů (dokumenty č. 12 a 17). Sám připouštěl, že jedním z důvodů vzájemného neporozumění bylo snížení platů pracovníků legace, které provedl z vlastního rozhodnutí a s nedostatečnou konzultací s ministerstvem zahraničních věcí. Krátce poté co Štěpánek 5. ledna 1921 předal své pověřovací listiny americkému prezidentovi a začal svůj úřad oficiálně vykonávat, začaly se na jeho osobu množit stížnosti spojené s žádostmi o přeložení z washingtonské legace. Jednalo se o situaci v československé diplomatické službě zcela neobvyklou, neboť vyslání na zahraniční misi, zejména do tak významné země, jakou byly Spojené státy, znamenalo významný postup v diplomatické hierarchii. Narůstající počet žádostí o přeložení signalizoval vážné problémy mezi vyslancem a jeho podřízenými. Ministerstvo zahraničních věcí (ale i kancléř Šámal, viz dokumenty č. 6 a 10) celou situaci monitorovalo a pečlivě shromažďovalo stížnosti i vyjádření diplomatů vracějících se z Washingtonu zpět do Prahy. Štěpánek ale nebyl o této skutečnosti dostatečně informován a rovněž netušil, že ministr Beneš vydal již v květnu 1921 pokyn k prošetření celé kauzy, označované také jako „washingtonská aféra“. Ta nakonec vyústila ve Štěpánkovo odstoupení z pozice vyslance na začátku roku 1923.

V edici se nachází několik dokumentů vztahujících se k této aféře, ze kterých je možné věrohodně rekonstruovat obraz o rivalitě, intrikách a počátečních zmatcích uvnitř nově se formující československé diplomatické služby. Stejně tak jsou ale zveřejněné písemnosti mimořádně cenným svědectvím o významu silných osobních vazeb mezi bývalými členy Maffie. Přestože toto téma již bylo v předchozích letech zpracováno,² stále se objevují spekulace, zda za odvoláním Štěpánka byla jeho nekompetentnost, anebo snaha o zdiskreditování jeho osoby, mimo jiné i za použití citlivých a účelově využívaných informací ze Štěpánkova soukromí. Edice sice nepřináší jasnou odpověď na tuto otázku, přesvědčivě ale ukazuje, že washingtonská aféra měla zcela zásadní vliv na další životní osudy Bedřicha Štěpánka. Průběh a vyústění celé kauzy, kterou ze svého pohledu Štěpánek velmi emotivně vylíčil v dopisu určeném Benešovi (dokument č. 52), vedly k jeho rozhodnutí opustit ministerstvo zahraničí (své další setrvání v zahraniční službě dokonce označil „za neslučitelné s vlastní důstojností“) a usadit se natrvalo ve Spojených státech.

Největší část edice tedy tvoří Štěpánkova osobní korespondence z USA z let 1923 až 1938, která je nadmíru zajímavou sondou nejen do jeho osobního života, ale také poměrů meziválečných Spojených států. Po několikaleté odmlce, kdy byl Bedřich Štěpánek v kontaktu především se svou sestrou Annou a bývalým blízkým spolupracovníkem z Washingtonu Stanislavem Špačkem, si na začátku třicátých let začal opět intenzivně dopisovat také s Přemyslem Šámalem, jenž jako Masarykův kancléř zůstával velmi vlivnou osobností československé politiky. V listopadu 1931 ho požádal o zaslání dvou tisíc dolarů (dokument č. 70), které chtěl použít na nákup

2 POLIŠENSKÁ, Milada: *Diplomatické vztahy Československa a USA 1918–1968*, sv. I/1: 1918–1938. *Ministerstva, legace a diplomaté*. Praha, Libri 2012, s. 404–449; HÁLEK, Jan: „Washingtonská aféra“ a osud prvního československého velvyslance v USA Bedřicha Štěpánka. In: *Historický obzor*, roč. 25, č. 1–2 (2014), s. 22–33.

seznamu obsahujícího informace finančního charakteru o významných osobnostech v Kalifornii. Štěpánek, v té době údajně zaměstnaný v jedné pojišťovací společnosti v San Francisku, je chtěl užít nejen pro vlastní potřebu, ale svou žádost zdůvodňoval i tím, že získané kontakty budou mít značný význam pro Československo (dokument č. 75). Šámál vše konzultoval s ministrem zahraničních věcí Benešem, jenž požadovanou částku poskytl, ale nepřál si, aby o tom bývalý vyslanec věděl. Nelze vyloučit, že Beneš se tímto způsobem, ač se jednalo o požadavek velmi svébytný, chtěl alespoň částečně Štěpánkovi revanšovat za jeho práci v diplomatických službách a nedůstojný průběh „washingtonské aféry“. Celá záležitost ale také odkazuje na blízký vztah mezi Šámalem a Štěpánkem, budovaný již od dob Maffie. „Patřím k těm, kdož nikdy a za žádných okolností nezapomínají. Postava dr. Bedřicha Štěpánka jest pro mne něčím, co jest uzavřeno v mém srdci a nikdy nevymizí,“ napsal kancléř v jednom z dopisů (dokument č. 72, s. 147).

Náklonnost kancléře Šámala zřejmě vedla bývalého vyslance k tomu, aby se v následujících letech na něj obrátil i s dalšími žádostmi o poskytnutí půjčky. Své požadavky zdůvodňoval nedostatkem financí na zaplacení komplikované operace a následné rekonvalescence v jednom z kalifornských sanatorií (např. dokumenty č. 101 a 138). Když ale Štěpánek požadoval další a další peníze (celkové sumy poskytnuté Štěpánkovi ze strany Beneše a Šámala prozrazuje dokument č. 160), aniž by předchozí dluhy splácel, začal se kancléř o jeho osobu více zajímat. Podle tehdejšího vyslance ve Washingtonu Ferdinanda Veverky ale nebylo možné o něm získat žádné informace, protože „žije úplně uzavřen a nikoho k sobě nepouští“. Veverka zároveň v dopise Šámalovi vyjádřil domněnku, že nemoc mohla být jen záminkou, Štěpánek „pravděpodobně byl bez zaměstnání a tímto způsobem si opatroval možnost obživy“ (dokument č. 144, s. 237). Poté co se kancléř od Stanislava Špačka dozvěděl, že také on posílal Štěpánkovi ze svých úspor občas peněžní obnosy, do svých interních záznamů si poznamenal, „že jde tu očividně o duševní chorobu u dr. Štěpánka a že právě to mne nutí, abych v jeho prospěch učinil, co učiniti mohu. Rozhodně jsou tu více než nenápadné příznaky nenormálnosti.“ (Dokument č. 161, s. 259.) Za této situace se Šámál rozhodl jednat a snažil se během roku 1935 Štěpánka přemluvit k návratu do vlasti, s tím že by dostával náležitou penzi (dokument č. 171). To ovšem bývalý vyslanec i přes opakované výzvy jak Šámala, tak svých přátel odmítl. Během druhé světové války pak za dodnes nevyjasněných okolností ve Spojených státech zemřel.

Edice nevyjasňuje, zda první československý vyslanec v USA skutečně trpěl psychickými problémy, či zda ho zahořklost z vyústění „washingtonské aféry“ přiměla uzavřít se do sebe a stáhnout se z veřejného života. Řešení této hádanky ostatně nebylo účelem recenzované edice. Korespondence se Šámalem ze třicátých let dostatečně ukazuje, že Štěpánek rozhodně nerezignoval na sledování politické situace ve Spojených státech i čím dál složitějšího vývoje mezinárodních poměrů. Kancléře velmi podrobně informoval o průběhu hospodářské krize v USA, a dokonce mu zasílal výstřižky z tamních novin. V nejednom ze svých dopisů se ostře opřel do prezidenta Herberta Hoovera a jeho neúspěšných snah o řešení krize (například dokument č. 81), svérázně rovněž komentoval poměry v zemi těsně před

prezidentskými volbami roku 1932: „Amerika měla velmi málo voleb rázu tak nesporně historického, jako je letošní volba. Doufám pevně, že to bude ‘Bílá hora’ dosavadního režimu, bezpříkladně destruktivního a nevýslovně krutého, především k masám nezaměstnaných.“ (Dokument č. 86, s. 164.) Již na konci září 1933 vyjádřil Štěpánek takřka prorocké obavy z rostoucího vlivu nacismu a vyzýval k přípravám na válečný konflikt, neboť „pochybuji, že by se ještě dnes našel někdo, ať na místě jakémkoli, kdo by se oddával iluzi, že Německo se nepřipravuje k válce!“ (Dokument č. 109, s. 193.) Osud Československa mu nebyl lhostejný, a zejména v krizovém roce 1938 si s kancléřem vyměnil několik dopisů na toto téma. Štěpánek věřil, že i po Mnichovské dohodě bude československý stát schopen odolat nátlaku Německa, zároveň ale správně predikoval, že o „nějakém míru (po Mnichově!) nemůže být ani řeči; je to epizoda v celé dávno vedené, nevyhlášené válce světového rozsahu“ (dokument č. 299, s. 447).

Americká stopa české Maffie splňuje všechny náležitosti, které bychom od kvalitně zpracované edice očekávali. Jednotlivé dokumenty jsou opatřeny vysvětlujícími poznámkami a odkazy na další sekundární zdroje, nechybí ani výběrová bibliografie a pečlivě zpracovaný rejstřík. Editor se velmi pečlivě věnoval vysvětlení dobových pojmů, což zdaleka není u všech podobných prací samozřejmostí. Jan Hálek, jenž se dějinám Maffie a jejím předním osobnostem dlouhodobě věnuje, k edici připojil úvodní studii, v níž ve stručnosti nastiňuje osudy obou hlavních aktérů – Bedřicha Štěpánka a Přemysla Šámala. Odkazuje v ní na některé dokumenty z edice, ale přesto bych uvítal, kdyby obsah jednotlivých dopisů více konfrontoval s dalšími dostupnými prameny (editor například neuvedl, zda k danému tématu existují také americké zdroje). Čtenář, který se v daném tématu detailně neorientuje, ani po přečtení úvodní studie nezíská ucelenější pohled na nejpálčivější kontroverze spojené s osudy prvního vyslance ve Spojených státech. Na druhou stranu životní příběh Bedřicha Štěpánka obsahoval mnoho „bílých míst“ a alespoň některá z nich se díky této edici podařilo vyplnit.